

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 10 december 2021

Mål nr

T 6358-20

PARTER

Klagande

BAA

Ombud och biträde enligt rättshjälpslagen: Advokat TO

Motpart

BO

Ombud och biträde enligt rättshjälpslagen: Advokat LK

SAKEN

Skadestånd

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Hovrätten för Västra Sveriges dom 2020-11-04 i mål B 4981-20

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut beträffande skadestånd.

Högsta domstolen fastställer ersättning enligt rättshjälpslagen åt TO till 14 020 kr. Av beloppet avser 11 216 kr arbete och 2 804 kr mervärdesskatt.

Högsta domstolen fastställer ersättning enligt rättshjälpslagen åt LK till, rätt räknat, 19 237 kr. Av beloppet avser 15 390 kr arbete och 3 847 kr mervärdesskatt.

Vardera parten ska stå sin rättegångskostnad i Högsta domstolen.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

BAA har yrkat att Högsta domstolen ska bestämma kränkingsersättningen till 125 000 kr.

BO har motsatt sig ändring av hovrättens dom.

Parterna har yrkat ersättning för rättegångskostnader i Högsta domstolen.

DOMSKÄL**Bakgrund**

1. BO har av hovrätten dömts för grov misshandel bestående i ett knivhugg som träffade BAA både på armen och i bröstet. Enligt hovrätten tillfogades denne en svår kroppsskada till följd av en gärning som var livsfarlig.
2. Eftersom BAA hade inlett ett slagsmål med flera kraftiga slag mot BO ansåg hovrätten att BO hade befunnit sig i en nödvärnssituation när han knivhögg BAA. Denna gärning bedömdes emellertid ha varit uppenbart oförsvarlig. BO ansågs inte heller kunna gå fri från ansvar på den grunden att han svårligen kunnat besinna sig.

3. Hovrätten gjorde bedömningen att BAA genom att inleda slagsmålet i viss mån hade gett upp kravet på respekt för sin personliga integritet och bestämde därför kränkningersättningen till 25 000 kr.

4. BAA har överklagat frågan om kränkningersättningens storlek till Högsta domstolen. I övriga delar står därför hovrättens dom fast.

Frågan i Högsta domstolen

5. Frågan i målet rör vilken betydelse det har vid bestämmande av kränkningersättningens storlek att den skadelidande har utfört det angrepp mot skadevällaren som lett till den ersättningsgrundande kränkningen.

Kränkningersättning

Inledning

6. Den som allvarligt kränker någon annan genom brott som innefattar angrepp mot dennes person, frihet, frid eller ära ska ersätta den skada som kränkningen innebär (2 kap. 3 § skadeståndslagen). De brott som grundar rätt till ersättning utmärks av att de innefattar ett angrepp på den skadelidandes personliga integritet. Kränkningersättningens storlek bestäms enligt 5 kap. 6 § efter vad som är skäligt med hänsyn till handlingens art och varaktighet. Utgångspunkten ska vara en skönsmässig bedömning, baserad på förhärskande etiska och sociala värderingar.

7. Kränkningersättning avser att kompensera känslor som den kränkande handlingen har framkallat, såsom rädsla, förnedring, skam eller liknande och som inte tar sig sådana medicinska uttryck att det föreligger en personskada (se bl.a. ”De hänskjutna ersättningsfrågorna” NJA 2017 s. 938 p. 5).

Gärningen ska innebära en allvarlig kränkning

8. En rätt till kränkningsersättning förutsätter att brottet har inneburit en allvarlig kränkning. Vad som är att anse som en sådan kränkning får bedömas från fall till fall med beaktande av samtliga relevanta omständigheter. Viss ledning kan hämtas i den uppräkningslista som görs i 5 kap. 6 § skadeståndslagen av de faktorer som inverkar på skadeståndets bestämmande (se prop. 2000/01:68 s. 65 och NJA 2011 s. 3 p. 4).

9. För att det ska vara fråga om en ersättningsgrundande kränkning krävs att angreppet riktar sig mot någon som värnar om sin personliga integritet. Vid bedömningen av om en kränkning är allvarlig har det betydelse hur den skadelidande har uppträtt. Av lagförarbetena framgår att den skadelidandes egna förhållningssätt eller agerande främst bör ges betydelse för bedömningen av kränkningens allvar vid mindre grova våldsbrott, ofredanden och ärekränkingsbrott. Det bör emellertid inte alls ges betydelse vid sexualbrott. (Se prop. 2000/01:68 s. 65 f.)

10. Vid bedömning av om den skadelidandes eget agerande är av betydelse ska hänsyn tas till om den skadelidande har provocerat fram den skadegörande handlingen eller annars varit medvällande, exempelvis genom att inleda ett handgemäng och därigenom själv riskera att mötas med våld. Det kan också finnas skäl att ta hänsyn till om det är fråga om ett medvetet risktagande från den skadelidandes sida, dvs. om den skadelidande har insett risken för skada och likväl valt att utsätta sig för denna risk (jfr SOU 1992:84 s. 234). Ett sådant risktagande kan exempelvis bestå i att söka sig till en kriminell miljö där det finns risk för att drabbas av ett sådant brott som kan ge rätt till kränkningsersättning.

11. Hänsyn ska vid bedömningen av kränkningens allvar tas till hur klandervärdigt den skadelidandes beteende är i förhållande till den kränkning han eller hon utsätts för. Bedömningen av hur den skadelidande själv har uppträtt

och i vilken proportion den åtalade gärningen står till den skadelidandes agerande kan mynna ut i att den skadelidande genom sitt handlande anses ha medverkat i så hög grad till den skadeutlösande gärningen att den drabbade inte kan anses ha blivit allvarligt kränkt av den. En person som inleder ett slagsmål får exempelvis vara beredd på att mötas av visst våld och kränkningen kan då inte anses vara allvarlig. Om den skadelidande emellertid i en sådan situation möts av ett betydligt allvarligare våld än det som han eller hon haft anledning att räkna med, kan det medföra att det ändå blir fråga om en allvarlig kränkning. (Jfr prop. 2000/01:68 s. 52 och 65.)

Ersättningens storlek

12. Vid bestämmande av storleken på kränkingsersättning ska särskilt beaktas om handlingen har haft förnedrande eller skändliga inslag, varit ägnad att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa, riktat sig mot någon med särskilda svårigheter att värja sin personliga integritet, inneburit missbruk av ett beroende- eller förtroendeförhållande eller varit ägnad att väcka allmän uppmärksamhet (se 5 kap. 6 § första stycket skadeståndslagen).

13. Ersättningens storlek kan också påverkas av hur den skadelidande själv har handlat. Dennes agerande kan anses ha varit sådant att kränkningen av den personliga integriteten bedöms ha varit mindre allvarlig än normalt men att den ändå når upp till vad som är att anse som en allvarlig kränkning. I sådana fall kan den skadelidande anses berättigad till en lägre ersättning än annars. Det är i dessa fall inte fråga om att jämka ersättningen utan en bedömning av kränkningen med beaktande av omständigheter hänförliga till den skadelidande. Som framgår av 6 kap. 1 § skadeståndslagen är lagens allmänna jämningsregel inte tillämplig i fråga om kränkingsersättning.

14. I praktiken bestämmer domstolarna ofta ersättningsnivåerna med ledning av de schabloner för brottsskadeersättning som tillämpas av

Brottsoffermyndigheten efter beslut av Nämnden för brottsskadeersättning (se bl.a. ”De hänskjutna ersättningsfrågorna” NJA 2017 s. 938 p. 7).

15. Av 12 § brottsskadelagen (2014:322) framgår att brottsskadeersättning får jämkas om det är skäligt med hänsyn till att den skadelidande genom sitt uppträdande i samband med brottet eller på annat liknande sätt uppsåtligt eller av oaktsamhet har ökat skaderisken. Eftersom staten har tagit på sig ett ansvar för att skydda medborgarna från brott och träder in och garanterar att brottsoffer får viss ersättning, har det ansetts rimligt att ett brottsoffer som själv har deltagit i brottslig verksamhet eller annan verksamhet som är klandervärd eller medvetet har uppträtt provocerande får tåla en reduktion av den ersättning som annars skulle utgå (jfr prop. 1977/78:126 s. 24 f. och prop. 1998/99:41 s. 13 f.).

16. En motsvarande jämningsregel finns inte i skadeståndslagen. Den praxis som nämnden har utvecklat för jämkning av ersättningen till följd av den skadelidandes eget agerande kan därför inte omedelbart läggas till grund för bestämmande av kränkingsersättning enligt skadeståndslagen. Provokation, medvållande och medvetet risktagande kan sålunda resultera i mindre nedsättning av sådan kränkingsersättning än den jämkning av brottsskadeersättning som skulle ske för motsvarande ageranden.

Bedömningen i detta fall

17. Omständigheter av särskilt intresse vid bedömningen av kränkingsersättningens storlek vid misshandel är brottets tidsmässiga förlopp, våldets karaktär, de eventuella tillhyggen som har använts, om det har förekommit förnedrande inslag samt om brottet har varit ägnat att framkalla allvarlig rädsla för liv eller hälsa. Schablonersättningen för grov misshandel med livshotande skada är för närvarande 75 000 kr (se Brottsoffermyndighetens referatsamling 2020, s. 31).

18. BAA inledde våldsutövningen genom att tilldela BO flera knytnävsslag i ansiktet. Han var då medveten om att BO nyligen hade utsatts för en misshandel. Genom att på detta sätt inleda ett brottsligt angrepp mot BO har BAA haft anledning att räkna med att mötas av visst våld. Han får därmed i viss mån anses ha eftergett kravet på respekt för sin personliga integritet. Den grova misshandel som BO utsatte BAA för – ett knivhugg som träffade på armen och i bröstet och som var livshotande – stod emellertid inte i rimlig proportion till det inledande våldet från BAAs sida. Han får därmed anses ha utsatts för en sådan allvarlig kränkning som är en förutsättning för rätt till kränkingsersättning.

19. BAAs agerande bör dock inverka på ersättningens storlek. Det saknas skäl att i detta avseende göra någon annan bedömning än den hovrätten har gjort. BAA ska därför tillerkännas kränkingsersättning om 25 000 kr. Hovrättens domslut ska alltså fastställas.

20. Vardera parten bör stå sin rättegångskostnad i Högsta domstolen (jfr 6 kap. 6 § skadeståndslagen).

I avgörandet har deltagit justitieråden Ann-Christine Lindeblad, Johnny Herre (referent), Agneta Bäcklund, Dag Mattsson och Eric M. Runesson. Föredragande har varit justitiesekreteraren Charlotta Hallgren.